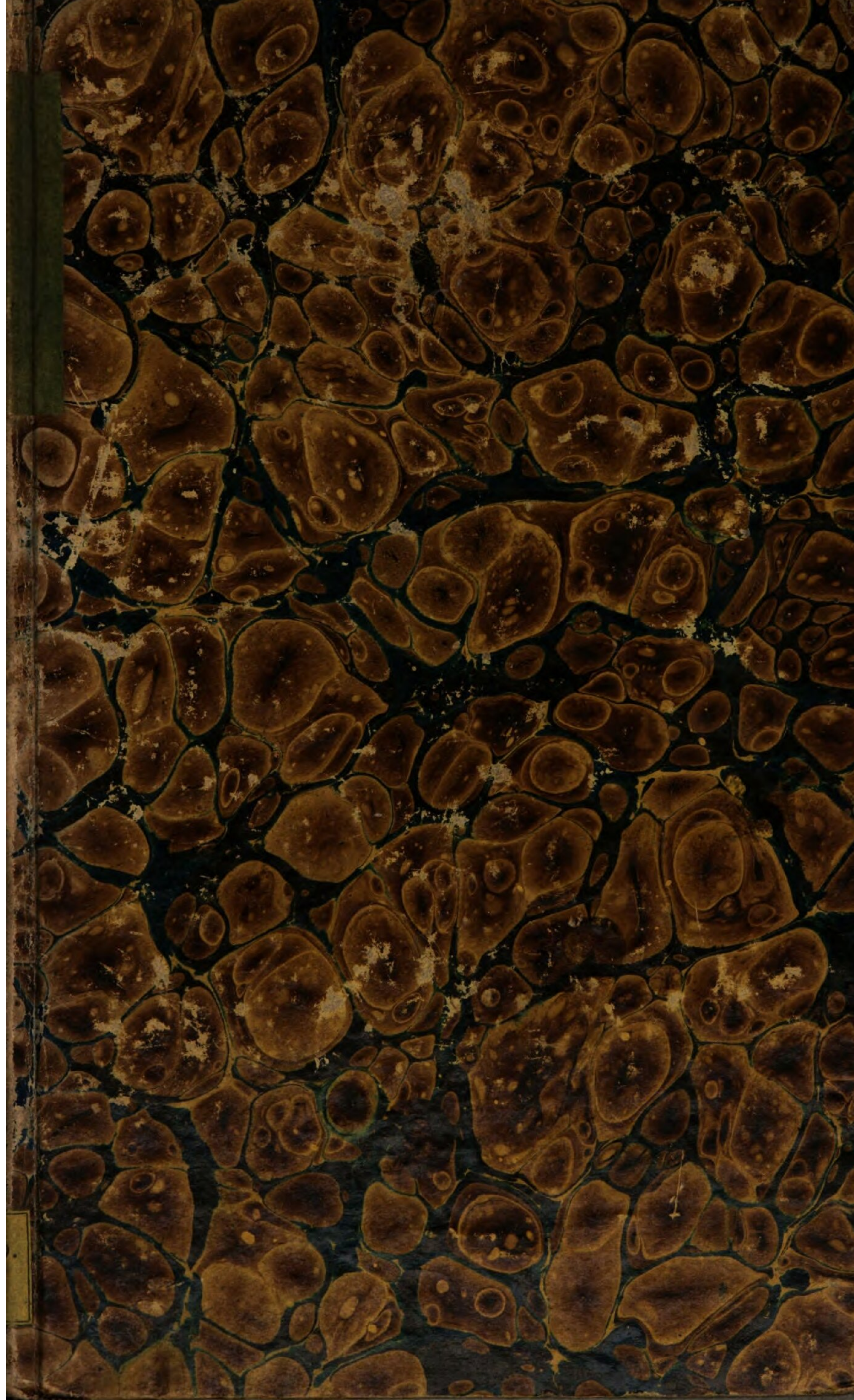

A. lat. 6. (Quintilian)

1542^p Gensler

2c
Analectorum

ad editionem

M. Fabii Quintiliani

Spaldingianam specimen

observationes ad librum X. continens

quo

ad audiendam orationem solemnem

ipso Gymnasii Casimiriani natali die

d. III. Iulii habendam

omnes

quibus literae juvenesque nostri curae sunt

Synodi auctoritate

invitat

Guil. Aug. Frid. Gensler, *vide*

Philosophiae Doctor

ad aedem Seren. Duc. Sax. Cob. Saalf. sacram aulic.
Parochus primus Casimiriani Professor P. O. Socie-
tatum quae Jenae florent latinae et mineralogicae
Sodalis.

Gensler
10 Hef
162
1828

Coburgi c1822.

Impressit Ahlius Typographus aulicus.

Contigere tandem, quibus diu caruit, M. Fabio Quintiliano quoque editores, cum qui emendatissimos et explicatissimos ejus libros reddere, tum qui etiam scholastica in eum studia iterum dirigere eruditissimumque pariter atque elegantissimum opus, adolescentum optima cupientium curae amorique commendare studeant. In illis facem sine dubio praetulit Georgius Ludovicus Spalding, quem Suis, Quintiliano, literis nimis mature ereptum omnis literarum civitas etiam nunc dolet. Majoremque, si quando nomen solverit, gloriam nanciscetur Gustavus Sarpe, vir amplissimus, qui duplici studiorum Quintilianeorum specimine proposito, editionis suae desiderium excitavit ardentissimum. In his vero Godofr. Aug. Bened. Wolfius, vir clarissimus, inprimis recensendus est, hoc etiam potissimum nomine valde laudabilis, quod non mutilatum, ut ante fieri solebat, sed integrum

opus manibus studiosae juventutis reddiderit, et Fr. Reuscherus, Gymnasii Cottbusiensis recens instaurati Director meritissimus, qui decimi institutionum libri nova eaque fide-
li satis et compta versione, longe priori melio-
re *), ad totius operis studium juveniles alli-
cere et invitare animos voluit. Quae res ut
omnibus exoptatissima fuit, ita mihi tanto ju-
cundior esse debet, quo lubentius equidem,
diversis et variis oratoris sacri praeceptorisque
negotiis simul districtus, in hoc caeterisque
artis oratoriae doctoribus, graecis latinisque,
legendis requiescere indeque connubia quasi
duplicis muneris petere soleo. Ita quoque factum
est, ut inter legendum multa annotaverim,
quae vel ad emendationem pertineant, vel ad
explicationem, quam in locis haud paucis non
minus, quam emendationem, lucem expecta-
re neminem fugit, eamque ex reliquis potissi-

*) Unum pace viri clarissimi dixerim: severam
Quintiliani auctoritatem verborum lusibus
jocosiores interdum ab ipso esse redditam.
Quod ut est profecto praeclari testimonium in-
genii, ita tamen fidei, scriptoribus praestandae,
idem valde adversari crediderim.

mum ejusdem artis scriptoribus petendam. Ex his igitur, hac scribendi opportunitate oblata, quaedam proferre liceat, quae sic abrupta, neque continuis scriptoris nostri verbis ante oculos positis, tractari posse visa sunt. Critica maxime elegi atque, ut totum aliquod qualecunque opusculum efficeretur, ea conjunxi, quae ad decimum librum pertinerent, omissis interpretationibus, quae textui potius, quem dicunt, paucis verbis subjungi additisve locis similibus, ex Cicerone Dionysioque potissimum excerptis, institui possint, et gravioribus, quas Sarpil venerabilis movit sagacitas, quaestionibus in proximam scribendi occasionem reservatis. Animum autem ad haec scribenda fecit tum, quod Spaldingium non pauca comprobasse viderim, quae ante editum quartum volumen ad tres libros postremos annotassem, tum, quod in decimo libro edendo nunc occupatum cognoverim C. H. Frotscherum, Virum Celeberrimum, cujus mihi iudicium expectandum potius, quam praeparatam ejusdem libri nitidissimi editionem publici juris faciendam esse judicavi. Jam non vereor, ne me vituperaturi sint viri docti, quod ubique tueri quam tollere, defendere quam accu-

sare, vindicare quam ejicere et corrigere maluerim. Et, si vel uno loco aut veram invenisse, aut suam Quintiliano restituisse lectionem visus fuerim, eximie laetabor. Caeterum, si quid vel scribendo, vel opinando peccavi, non omnino veniam rogo, quam propter numerum discordiam etiam flagitare fortasse licuerit, sed liberalem correctionem mihi expeto, itaque me meaque lectoribus eruditissimis commendatissimum esse cupio. Scribebam Coburgi pridie Calendas Julias ciorccccxxii.

Cap. I. §. I. Sed haec eloquendi praecepta, sicut cognitioni sunt necessaria, ita non satis ad vim dicendi valent, nisi illis firma quaedam facilitas, quae apud Graecos ~~ἐκ~~ nominatur accesserit: ad quam scribendo plus, an legendo, an dicendo consequamur, solere quaeri scio. Quod esset diligenti nobis examinandum cura, si qualibet earum rerum possemus una esse contenti.

Spaldingius secundum codices restituit cogitationi, quam correctionem novissimus editor WOLFius, V. Cel. secutus est. Atque manifesta est, quae hosce duumviros

commoverit ratio, cum cogitationem esse meditationem interpretentur atque huic quidem vim dicendi opponi judicent. Sed de cogitatione infra demum agitur (X. 6), neque iis, quae per novem superiores libros exposuit noster, cogitationem tantum praeparari atque adjuvari, sed perfectum illum oratorem totum instrui ab omnibusque partibus quasi praeformari facile intelligitur. Quintilianus enim, omnibus jam, quae ad oratoris institutionem pertinerent, expositis, ad alteram commentationis partem progreditur, quae de oratore in forum deducendo necessariisque ad hanc rem exercitationibus agit, ejusque rei descriptionem ab hoc decimo inde libro orditur (cf. X. 1. 4.). Ad vim dicendi, id est ad ipsum artis dicendi de rebus gravissimis usum, non sufficit, inquit, praeceptorum per omnem librum propositorum cognitio. Sed jam certis quibusdam exercitationibus, v. c. legendo, imitando, cogitando caet. dicendi facilitas quaedam comparanda est, quae qualis esse debeat, quomodoque acquiratur, sequentia docent. Simili modo de eadem re noster locutus est II. 13. 15—16. et VII. 10. 14—15. quae loca si cum initio hujus libri, simul habita-

connexus ratione, conferantur, nullus dubito, quin cognitioni in locum pristinum bene restituatur. Accedit, quod in hac re dijudicanda facile videmus esse gravissimum, quod ipsi cogitationis significationi haec Spaldingiana correctio adversatur. Quintilianus enim (X. 6. 1.) cogitationem ita descripsit, ut eam inter scribendum extemporalemque facultatem mediam quamdam esse eandemque a stilo, i. e. scribendi exercitatione diligenti et ad consequendam dicendi facilitatem moderata, vires accipere dixerit. Tantum igitur abest, ut vim dicendi opposuerit cogitationi, ut hanc cogitandi seu meditandi solertiam ei soli commendandam esse dixerit, qui reliquis exercitationibus legendi, scribendi, emendandi, per quinque priora hujus libri capita descriptis, vim illam dicendi orandique facilitatem jam consecutus sit. Nam haec quoque cogitatio in iis, quarum in publicis, forensibus actionibus usus est, nec, quarum cognitione et scientia tantum oratorem instructum esse deceat, institutionis oratoriae partibus habenda est. Quare ne dicere quidem poterat Quintilianus eas, quas ante

delineasset per novem libros, res et rationes cogitationi quidem esse necessaria, (quasi haec sola, neque omnis eloquentia istis praeceptis nitatur,) nec vero illas ad vim dicendi valere. Quasi is, qui cogitata neque scripta et memoriae impressa referat, ista vi et facilitate carere aut possit, aut debeat. Sensus potius, ut jam indicavimus, is est: omnia, quae a me sunt exposita, praecepta, doctrinae, exercitationes, oratoriae artis quasi elementa, cuilibet futuro oratori sunt scitu necessaria. Sed non, ut quisque ab hac parte est instructissimus, ita etiam ad actiones in foro habendas paratissimus erit. Vim dicendi, quae maxime necessaria est oratoribus, is demum consequetur, qui firmam facilitatem sibi comparaverit, multa optimaque legendo, diligenter scribendo, cogitationis certa fide comparanda caet. ut, quandocunque ad dicendum progredi debeat, vel diu, vel paucis, vel omnino non praeparatus, re sua fungi optime possit. Quapropter per hos posteriores libros ea jam expositurus est Quintilianus, quae ad oratorem, elementorum pertractatione satis excultum foro, i. e. rebus, seu causis ipsis agendis, praeparandum haud quidem sci-

tu, sed factu quam maxime sint necessaria. —
 Etiam ad finem primi commatis, quam lectionem inter ipsa nostri verba recepit Spaldingius, laudare non possum. Merito quidem offendit in voce plus, quae si, erasa praecedente praepositione ad, quam Valla primus expunxit, cum verbo consequamur construatur, locum tenere haud potuerit. At equidem non assequor, quomodo accidere potuerit, ut consequamur intruderent librarii, si ante lectum fuisset conferatur, quod vocabulum loci sententiam tanta explicat facilitate, ut de glossa ne cogitari quidem posse appareat. Neque placet etiam impersonalis illa, ut ita dicam, forma: conferatur pro conferamus, quum scribentes et legentes et dicentes intelligendi sint, qui, hac triplici exercitatione instituta, ad illam firmam facilitatem evehi studeant. Quare vix dubitaverim, quin haec verba (ad quam — consequamur) bene se habere, atque ita explicanda esse censeam, ut in eundem sensum accipiantur vernaculaque sic reddantur: ob wir für jene sichere Gewandtheit (ad quam sc. efficiendam, quae vox ad Spaldingianam quoque correctionem subintelligenda est,) mehr

durch schriftliche, oder mündliche oder Le-
seübungen gewinnen, ist eine bekannte
Frage. — In verbis postremis denique Spal-
dingiana et correctio (pro diligentius) et
interpretatio, (ut non ad sequentia referatur
cura, virgula anteposita,) etiam hac ratione
commendatur, quod Quintil. ita loqui amat
et solet, ut pro adverbis substantivis utatur
cum adjectivis conjunctis. Ut unum ex mul-
tis exemplis afferam, conferatur dicendi for-
mula huic simillima (x. 2, 14): exactissi-
mo iudicio circa hanc partem stu-
diorum examinanda sunt omnia.

§. 3. *Nam certe cum sit in eloquendo
positum oratoris officium, dicere ante om-
nia est; atque hinc initium ejus artis fuisse
manifestum est; proximam deinde imitatio-
nem, novissimam scribendi quoque diligen-
tiam.*

— Ostendere voluit Quintilianus triplicem
illam exercitationem, qua ad firmam in di-
cendo facilitatem perducamur, conjunctam
adhibendam, neque aliam alia praestantio-
rem magisque ad oratorem perficiendum uti-

lem dicendam esse; aliam enim alia niti et adjuvari. Iam id, quod paucis dixerat, accuratius illustrare atque ex ipsa artis dicendi origine et progressu declarare studet. (Proptereaque illud certe, ab initio positum, quod ejiciendum opinatus est Regius, ut quod in hac uberiore expositione, per exemplum facta, vim suam habet, retinendum est.) A dicendo, inquit, exorsa est eloquentia atque hoc quidem in quovis oratore ante omnia est. Sed eloquentiae nomen significantius et illustrius, posteriore demum tempore in usu esse poterat, cum imitatione et descriptione dicendi facultas magis exculta omnisque ars oratoria per gradus ad perfectionem magis adducta esset. Iam vero et Spaldingius et, qui eum seculus est, Wolfius in imitationis sensu explicando haerent suamque ipsi interpretationem (lectionem) laudare nequeunt. Neque apud veteres quidquam invenitur interpretes, ex quo lucem accipere vocabulum possit. Qui autem imitationem et lectionem a Quintil. permisceri arbitrarentur duumviri, haud ii respexisse videntur, primum dictum esse dicere, tertium et postremum scribere, neque vero ante scri-

bendi diligentiam de lectione cogitari tandem posse. Res haec est, ni fallor. Initium eloquentiae dicendo factum esse constat, quo vel eos easque quodammodo etiam excellere dicit (x. 7. 13.), qui numquam instituti sint. Postea vero, progrediente per saeculorum decursum eruditione, exstiterunt, qui, quamquam nondum seu inventa, seu adhibita arte scribendi, politiore eloquentia, inprimis carminum diversi generis excellentia, et suae aetatis admirationem et posteriorum temporum laudem consequerentur. Ad eorumque exemplum ii se attemperabant, hos auditos imitabantur, qui eodem amore et voluptate ducerentur eodemque et honore florere et praemio frui cuperent. Sic illi summi viri familias quasi ducebant eorum, qui ipsorum similes fieri ipsisque magistris uti vellent. Optime rem illustraverimus iis, quae WOLFius, Vir Summus, de Homero non scribente carmina, sed dicente imitatorumque maximum numerum exemplo suo instituentem (Homeridas), uberrime eximieque in Prolegomenis laudatissimis disputavit. Postremi autem, scribendi arte vel inventa, vel ad majora eloquentiae opera adhiberi

coepta, scriptores progressi sunt, quorum libri, lecti et ad imitationem propositi, crescentis in dies artis quasi fundamenta fuerunt. Ita optime omnia cohaerere suoque Quintilianum consilio maxime satisfecisse iudicaverim.

§. 4. *Verum nos non, quomodo instituendus orator, hoc loco dicimus: nam id quidem aut satis, aut certe uti potuimus dictum est: sed athleta, qui omnes jam perdidicerit a praepatore numeros, quo genere exercitationis ad certamina praeparandus sit. Igitur eum, qui res invenire et disponere sciet, verba quoque et eligendi et collocandi rationem perceperit, instruamus: qua ratione, quod didicit, facere quam optime, quam facillime possit.*

Sic Spald. hanc enuntiationem constituit, itaque omni loco satisfactum esse iudicat. Atque dubium non est optime habere illam mutationem verborum, vel glossema prodentium: nimirum quo caet. in omnes-numeros, quae dicendi formula metaphorae, qua et hic, et sexcenties usus est optime convenit. Attamen duplicem duritiem in prima horum verbo-

rum parte, majorem itidem in omni enuntiationis constructione invenisse mihi visus sum, quae, etiamsi ita vulgo legeretur, mutationem quandam instituendam esse suadere debeant. Primum duriuscula est ellipsis voculae sit, quae, post verba instituendus orator erasa, ex prioris enuntiationis parte Spaldingio repetenda esse videtur; et improbandus Conjunctivus perdidicerit, qui in Indicativum mutandus fuerit tum, cum ad praecedentia haec referenda, neque novam potius enuntiationem ordiendam judicaveris. Tum etiam hoc offendit, quod noster, haud addita particula levanti, quasi aut simili, oratorem athletae opposuit, quorum quidem comparatio perquam et nostro, et caeteris, qui hac de arte scripserunt, familiaris est, ita tamen, ut non promiscue quasi alteram vocem pro altera usurpet. Et quis non sentit, perditam esse omnem concinnitatem, cujus etiam in prolixioribus enunciatis ubique Q. studiosum esse novimus, si novum verborum ambitum, explicativum quidem illum, a verbis: igitur eum ordiremur? Aut enim satis intelligi poterat, quid sibi vellet noster, ex illa oppositione: non oratorem ipsum instituendum sumus, sed athletam, satis exercitatum, ad

certamina praeparandum: atque tum certe hoc posteriore enuntiatio non opus erat; aut per similitudinem loqui, itaque sententiam clare dilucideque exponere volebat, atque tum quidem similitudinis conclusio adjicienda atque utraque enuntiatio in unam potius contrahenda erat. Idque factum in veteribus et codicibus et editionibus, quo facto omnes durities tollitur beneque haec tota oratio progreditur, nulla vel intelligendi, vel construendi difficultate laborans. Equidem ita legendum atque interpungendum esse credo: *Verum nos non quomodo sit instituendus orator hoc loco dicimus; namque id quidem aut satis, aut certe utipotimus (sc. per hos omnes libros, artis praecepta, seu theoriam institutionis exponentes,) dictum est. Sed ut athletam, qui omnes jam perdidicerit a praeceptore numeros (sc. instituerimus seu instruxerimus,) quo genere exercitationis ad certamina (vera nempe) praeparandus sit; ita eum, qui res invenire et (ac?) disponere sciet, verba quoque et eligendi et collocandi rationem perceperit, instruamus, qua ratione quod didicit facere (i. e. usu efficere, X, 1, 69. exsequi, practisch*

an-

anwenden) quam optime, (et?) quam facillime possit. In quo loco non diffiteor magis aridere lectionem quae didicit, ut qua varia e illae diversaeque res, ante quam ad facilitatem illam aspirare possimus scitu necessariae, multiplicia igitur artis praecepta, melius significantur, quam quod didicit, quo per abstractum, ut loquuntur, illa, quam sibi formasse videantur, perfectionis, consummatae praestantiae species seu idea indicata esse intelligatur. De re cf. Cic. de orat. Lib. II, c. 20.

§. 7. *Et quae idem significarent solitos scio ediscere, quo facilius et occurreret unum ex pluribus, et, cum essent usi aliquo, si breve intra spatium rursus desideraretur, effugiendae repetitionis gratia sumerent aliud, quo idem intelligi posset. Quod cum est puerile et cujusdam infelicis operae, tum etiam utile parum; turbam enim modo congregat, ex qua sine discrimine occupet proximum quodque.*

Vestigia hujus lectionis brevioris, cujus interpretationem esse judicaverim prolixior

illam, quae ante locum habuit, in omnibus codicibus (sc. et quae idem signif. solitos scio *dicere*,) reperiuntur. Sed in iisdem fere omnibus pro spatium legitur semetipsum, unde, quod deesse facile credideris: id ipsum, post vocem spatium, inculcandum esse judico, ut perspicuitati, cuius Quintil. ad instar Ciceronis ubicunque studiosissimus esse cernitur, justa tribuantur. In sequentibus verbis: Quod cum est proximum quodque, — recte quidem Spaldingius haesit in voce occupet, et, quod sit verbi subjectum? quaeri posse dicit, quamquam sensus certe eam, quam adjecit quoque Wolfius, V. Cel. interpretationem postulat. Idem vero ad verbum congregat quaeri debet, quod Spaldingius ad artificium illud, prioribus hujus enuntiati verbis vituperatum, referendum esse censuit. Equidem vero ut simplex illud quod, nominativo casu positum, pro subjecto habeam, induci nequeo atque certissime Quintil., si hoc voluisset, Ablativo atque Passivo usurum fuisse arbitror. At levissima mutatione mederi huic loco possumus. Legamus enim congregant et occupent, ut soliti illi, de quibus modo locutus est, in-

telligentur omnisque constructionis et explanationis difficultas tollitur. De eadem re cf. I. 5. 3. sqq. VIII. 3. 17. sqq. X. 2. 13. XI. 1. Cicero-
nis Orator. §. 71. sqq.

§. 9. *Nam scriptores quidem iamborum veterisque comediae etiam in illis (sc. parum verecundis) aepe laudantur: sed nobis nostrum opus interim tueri sat est.*

Opame Spalding. quidem, quod nobis & oratoribus oppositos illos scriptores visus ostendit, pro quidam recepit. Neque enim pauci ex multis hoc agere solebant, sed constans erat horum poetarum consuetudo, ut ita plebem delectarent. Minus laudaverim illud sat est, quod in fine reposuit. Quem enim locum laudavit (VIII. 3. 53.), in eo ista verba ab initio leguntur, ubi Graeci Latini-que, ad finem seu verba majus sonatura properantes, et breviora vocabula conjungere, et breviores earundem vocum formas, quae appellantur, longioribus praeferre solent. Ad finem longiores amant; quam rem quaevis fere in Ciceronis operibus pagina comprobatur; itaque satis est restituere liceat. — Ad multo minime eam, quam probavit Spaldingius

parumque recte etiam Volfius V. C. explicat, lectionem interim tueri retinuerim. Nam, quae nostro familiaris est hujus verbi vis: interdum seu interea, hic profecto locum habere nequit. Et quid est: opus nostrum i. e. artem nostram, eloquentiam, cuius longe diversum est a poesi, comica potissimum, et consilium et ratio, tueri? An forte: a sordidis illis parumque verecundis verbis defendere? quae sola interpretatio sensum praebet probabilem. Cur autem hoc interim, fortasse dum aliud quoddam acciderit, fieri debet? — Quare non dubito, quin in tueri legendum esse cum Basileensi censeam, quod quid significetur fugere neminem potest. Nostrae artis, eloquentiam dico, severam naturam et consilium, longe ab illo poetarum delectare volentium diversum, ante oculos habere oratorem decet. Hujus enim, de rebus gravissimis agentis, dignitas tanta est, ut, hujus qui bene sibi conscius sit, ad illos Comicorum et Iambographorum lusus haud raro obscoenos aberrare nequeat. Illius igitur, ut nobis constemus, perpetuo memores simus necesse est. Quam usitatum vero hoc vocabulum Quintil.

fuerit, in multis haec quoque loca declarant:
III. 6. 1, V. 2. 4, I. 6. 28, X. 2. 2.

§. 10. *Haec ut sciamus, atque eorum non significationem modo, sed formas etiam mensurasque norimus, ut, ubicunque erunt posita, conveniant, nisi multa lectione atque auditione assequi non possumus; cum omnem sermonem auribus primum accipiamus.*

Ultima hujus loci verba, quid dicere voluerit Quintil., aperiunt. Opus esse dicit primum, ut quorumlibet vocabulorum significationem norimus, (parum verecunda a verecundis, humilia et vulgaria a bonis et probabilibus, propria a translatis discernamus); tum ut formas quoque mensurasque singularum vocum inter se discernere didicerimus, ut, quae bene reique convenienter, eleganter recte dixeris, verbis explicata sint, aures non laedant. Est enim forma externa cujuslibet vocabuli figura, qualis syllabarum aut plurium, aut paucarum compositione efficitur; mensura autem sonus verborum, qui uni alicui syllabarum impositus est. Der Worte Bildung und Betonung. Hinc autem, et, si exceperis significationem a Quintil. quoque additam, hinc

quidem vel maxime cognoscitur, utrum convenient verba locis, in quibus sunt posita, an non convenient eoque, quem habere debeant, effectu gaudeant, nec ne. Quare pervertisse mihi locum videtur Spald., qui: *et ubicunque erunt posita an convenient ex unius codicis auctoritate recepit.* Namque de re nova his ultimis verbis sermo omnino non est, sed quam ante necessariam esse dixit cognitionem, per eandem ipsam quidem de hac convenientia judicatur. Quantum autem veteres etiam formam et mensuram vocum singulorum respexerint, omnes, qui de arte oratoria scripserunt, inprimis Cicero in posteriore libri, qui est orator inscriptus, parte, maxime demonstrat.

§. 11. *Sunt autem alia hujus naturae, ut idem pluribus vocibus declarent, ita ut nihil significationis, quo potius utaris, intersit: ut ensis et gladius: alia, quae etiamsi propria rerum aliquarum sint nomina, τροπικὰς quasi tamen ad eundem intellectum feruntur, ut ferrum et mucro.*

Spaldingius bene recepit voculam quasi, quam veteres habuere, recentiores omiserant,

Sed vituperat, qui *post* tamen ponendum esse arbitrarentur atque ad τροπικῶς appositum ita interpretatur, ut in his usu nimium vulgaris verum tropum jam non agnosci arbitretur. Sed docet prae caeteris Cicero, in nobilissimo de vocibus translatis loco (de oratore III. §. 155. sqq.), omnes tropos haud proprie planeque ad eundem intellectum ferri, sed per similitudinem res illustrare, ita ut ei, quae exprimenda sit, notationi adhaerescere soleant, quae vel illustriorem, vel vividiorum (modificatam cum ipso Cicerone Part V. fortasse dicere licuerit) reddant descriptionem. Praeterea, si quis tropus, propter frequentissimum ejusdem usum jam pro tropo vix agnosci posse videatur, nihilo minus tropus est, neque quasi τροπικῶς his ipsis vocibus loquimur. Quare equidem pristinam vocabulorum cohaerentiam restituerim: τροπικῶς tamen quasi, ut haec vocula ad sequentia pertineat atque idem fere, quod tamen proprie non est idem, per tropos significari doceat. Neque enim et synonyma et tropica vocabula plane idem, nec ulla varietate adjecta, significare posse ipsa linguarum ratio et natura ostendit.

§. 16. *Excitat, qui dicit, spiritu ipso, nec imagine et ambitu rerum sed rebus incendit.*

Ut formula imagine et ambitu rerum recte commodeque explicetur, ad oppositum illud respiciendum est, quod sequenti commate, (vivunt enim omnia et moventur caet.) noster maxime illustravit. Lectio, quae secure transcurrit, actioni praesentis auditoremque in partes quasi rapienti comparata est. Qui scribit, vividissima tantum rerum, quas descripsit, imagine, expositione omnem rei tractandae naturam, rationem et ambitum accuratissime illustrante, commovere quodammodo atque incendere potest. Caret autem iis, quibus orator in dicendo pollet, externis iisque vel gravissimis adjumentis. Lector tranquille considerare atque expendere dicta potest, neque dicentis adspectu, vultus variatione, actionis impetu tangitur, neque pronuntiationis aut vehementia incitatur, aut mollitie permulcetur. Scribendi genus, rebus tractandis attemperatum, solum superest, quo commoveri possit; res ipsa, quae tum quidem haud agitur,

sed describitur, remotior est, quam ut et illa, et fausta infaustave judicii fortuna, qui legunt vehementer incitentur. Equidem igitur per figuram, quae *ἐν δὴ δυνάμει* dicitur, hic locutum esse Quintilianum putaverim verbaque ita accipienda, ut significetur: Rerum, quae tractantur, quoad naturam et ambitum expositio ac vividissima descriptio, — quae verbis fit, non adjectis illis actionis, vultus caeterisque ad capiendos et perfricandos auditorum animos adjumentis fortissimis. Similiter etiam Cicero viam et rationem dixit v. c. de orat. I. 19. de finibus II. 1. Atque imago hoc loco non est, quam auctor ad Herennium (IV. 49.) dixit: formae cum forma cum quadam similitudine comparisonem. Sed adjecta vox ambitus magis propriam hujus vocabuli significationem heic tenendam esse docet, qualem Quintilianus (IV. 2. 123.) his verbis descripsit: imago rerum, quae velut in rem praesentem perducere audientes videtur. Atque hic quidem locus ad nostrum explicandum quam maxime facere mihi videtur.

§. 17. *Praeter haec, vox et actio decora, commoda, ut quisque locus postulabit, pronuntiandi-vel potentissima in dicendo-ratio, et, ut semel dicam, pariter omnia docent.*

Quintilianus illum, quo oratores fere in dicendo ferantur impetum describens, ut fit, ipse quodam ardore correptus, alacri celeritate, nullis interjectis particulis, ad finem descriptionis suae progreditur. Quare etiam postremum illud et, quod ante ut Spald. recepit, abesse velim. Neque enim aliud quoddam adjicere, sed uno quasi dicto (semel), quae jam multis verbis exposuerat, omnia repetere atque eloqui voluit, nempe quantam agenti oratori tribueret vim et efficaciam. Facile autem et ex sequenti ut, quod etiam deesse in quibusdam videmus, qui et exhibent, ortum esse potest. Eaque de causa virgulam quoque, ante ultimam vocem male positam, expunxi.

§. 20. *Ac diu non nisi optimus quisque, et qui credentem sibi minime fallat, legendus est, sed diligenter ac paene ad scribendi sollicitudinem: nec per partes modo scrutanda omnia, sed perlectus liber utique ex integro resumendus praecipue (que) oratio, cu-*

jus virtutes frequenter ex industria quoque occultantur.

Tria sunt, quae juxta Spaldingium ad hunc locum adnotanda habeam. Primum non solum „non opus est“ correctione Lochmanni, scribentis pro scribendi reponentis, sed vulgaris lectio loco moveri etiam non debet. Neque enim de persona in hoc loco, sed de re sermo est; — pari solitudine legendum et scribendum, lectio et scriptio instituenda est. Tum etiam praecipueque retinuerim, pro simplici praecipue, quamvis illud quae abundet. Etenim amare videtur Quintil. hanc copulationem eademque haud raro, v. c. IV. 5. 18, X. 1. 27. usus est. Postremo illud quoque, post industria adjectum bene habet. Apud plerosque enim scriptores casu interdum accidit, ut obscuriora videantur, quae exposuerint, atque ex sequentibus demum superiora explicari possint. Orator autem, cum non docere solum, sed persuadere in suasque partes aut ducere, aut vi dolove etiam rapere studeat, consilio quidem interdum obscurabit, quorum confessionem tacitam in posterum utilem sibi fore praevидit.

§. 25. *Summi enim sunt, homines tamen: acciditque his, qui, quidquid apud illos reperietur, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur, (id enim est facilius,) ac se abunde similes putent, si vitia magnorum consequantur.*

Haud placet impersonalis illa, ut ita dicam, dicendi formula reperietur, quod verbum certe, propter appositum quidquid, quod, cum de re futura sermo sit, maxime incertam indefinitamque rem describit, — in reperiatur mutandum fuerit. Neque enim de iis, quae omnino ab omnibus, (sive ab his legentibus, qui sua causa legant, sive ab aliis) reperiantur, sermo est; sed de iis, quae ab illis reperiantur, qui in exemplum lectos intuentur imitandosque sibi proposuere auctores, in quorum tractationem diligenter incubuere. Praeterea etiam temporis ratio obest. Etenim lex dicendi haberi non potest id, quod aliquando reperietur, sed quod jam reprobum est. Iudicium enim de rebus compertis, neque de futuris, recte ferri intelligitur. Quarelectionem repperunt reducendam neque in Coniunctivum mutandum existimo, tum,

nt aequalitas sermonis sibi constet (qui - pu -
t a n t), tum, quoniam de re certe peracta ser-
mo est, et quod ad eos profecto noster respi-
cit, qui hac prava ratione istis temporibus
uterentur. Haec in permultis locis Quintil. po-
siti Indicativi causa est.

§. 35. *A philosophorum vero lectione ut
essent multa nobis petenda, vitio factum
est alio oratorum, qui quidem illis optima
sui operis parte cesserunt.*

Malueris fortasse sint pro essent. Ne-
que vero de re praesenti et ad quam nunc de-
mum respicere debeamus sermo est, se de re,
quae et adhuc fuit et in posterum erit, con-
tinua atque perpetua. At hoc nolim factum
esse, ut alio inter Quintil. verba receperit
Spaldingius. Neque enim antea quoque de vi-
tiis oratorum sermo fuit; sed hoc exposuit,
quid ab externis sibi quaerere debeant illi, et
qua cura, quo errorum pravarumque consue-
tudinum vitandarum studio id fieri debeat ex-
posuit. Iam a philosophis, nisi optima sui
operis parte cessissent oratores, nil repeten-
dum fuisse declarat, Suo ipsorum autem

vitio, ipsa oratorum culpa, (hoc cum praegnantia quadam dicit,) factum esse, ut jam a philosophis repetere debeant, quae ipsorum sint propria; se ipsos quidem illos accusare debere. Iam cum vestigia illius lectionis in omnibus occurrant codicibus, haud equidem dubito, quin legendum esse judicem: aliquo, de qua mutatione Spaldingium quoque cogitasse laetor; es ist gewissermassen ein Fehler der Redner selbst. Quintilianus enim, ad modum Ciceronis, cujus sententiam in primo tertioque, qui sunt de oratore, librorum uberrime expositam habemus, eloquentiae partem statuuisse philosophiam, aut hac ipsa, tamquam fundamento suo proprio illam niti putavisse videtur, ideoque sua deseruisse oratores alienisque opes suas diripiendas quasi reliquisse his verbis conqueritur. Si quis, etiam cum Wolfio, V.C., illo legere voluerit, necesse est adjiciat quo quidem pro, qui sequente, quod nullius sensus foret. Bene relegat ad I. prooem. 9 — 18. De re cf. Cic. orator. §. 14. §. 118. Brut. c. 7. et 8. et 31.

§. 38 et 39. Quippe cum in Bruto M. Tullius tot millibus versuum de Romanis tantum

oratoribus loquatur, et tamen de omnibus aetatis suae, quibus cum vivebat, exceptis Caesare et Marcello, silentium egerit: quis erit modus, si et illos, et qui postea fuerunt, et Graecos omnes et philosophos? Fuit igitur brevitās illas tutissima, quae apud Livium in epistola ad filium scripta, legendos Demosthenem et Ciceronem, tum ita ut quisque esset Demostheni (s?) et Ciceroni (s?) simillimus.

Vulgaris, quam etiam Spald. retinuit lectionem, ex iis, quae in codd. prostant lectionis indiciiis facillime eruitur, neque ullam mutationis causam esse video, praesertim, si Gesneriani *con vivebat* sensum laudaverimus. Etenim aliud profecto est ejusdem aetatis *esse*, aliud *cum* aliquo vivere i. e. alicujus familiaritate uti. Iam si quis simpliciter dixerit: vixit cum eo, non de aequali solum et qui eadem viveret aetate, sed, qui ejus sodalitio frueretur, de hoc certe verbum acceperis. Egregia in sequentibus est Spaldingiana mutatio: fuit pro fuerit, quod vulgo locum habebat. Neque enim hoc vult Quintil., ut sibi quoque hanc rationem tutissimam fore judicet. Sed a Livio bene tutis-

simeque ita praeceptum esse, in eaque sententia facile nos acquiescere velle posse dicit. Neque tamen suum quoque retinere vult iudicium, quod est Liviano accuratius ac subtilius, et, quamquam non ad omnes, tamen optimos atque excellentissimos operum diversorum auctores pertinet. Cf. sis II. 5. 20.

§. 46. *Hic enim (Homerus), quemadmodum ex oceano dicit ipse amnium vim fontiumque cursus initium capere, omnibus eloquentiae partibus exemplum et ortum dedit. Hunc nemo in magnis rebus sublimitate, in parvis proprietate superaverit.*

Non dubito, quin vim eradendum censeam, cujus facilis fuit ex postremis literis vocis amnium origo. Quid enim sibi voluerit amnium vis, si cum fontium cursus jungatur? Quid fontium cursus nisi per zeugma etiam ad amnes referatur? — Praeterea, Homeri in parvis proprietate laudata hanc illius virtutem extulit, quae in rebus vel minimis ad naturae exemplum tanta fide describendis cernitur, ut illos ante oculos versari atque omnia circa de vivere credas;

propter quam quidem virtutem tum quoque placere atque delectare solet Homerus, cum nimia garrulitate, in rebus, ut videntur, levissimis ac vilissimis describendis injucundus fieri possit. Sed hac ipsa proprietate alios quoque artifices, v. c. pictores, maximam sibi gloriam invenisse, nemo profecto est qui nesciat.

§. 49. *Jam similitudines, amplificationes, exempla, digressiones, signa rerum et argumenta caetera quaeque probandi ac refutandi, sunt ita multa, ut etiam, qui de artibus scripserunt, plurima earum rerum testimonia ab hoc poeta petant.*

Signa atque argumenta, de quorum discrimine studiose egit Quintilianus V. 9 et 10. (inprimisque 10. §. 11.) fere differunt, ut paucis dicam, uti germanica: Anzeichen et Beweise. Signa igitur, seu externa indicia argumentis praecedunt; haec autem, — internas fortasse rationes, seu probationes ex rerum natura sumtas dixeris, — aut sola, aut cum illis conjuncta illisque etiam haud raro nisa fidem faciunt. Quare recte quidem dici possunt: signa rerum et argumenta cae-

tera quaeque probandi et refutandi. Etenim signa quoque, quamquam, si accurate loquaris, ab argumentis vere diversa sunt, quodammodo tamen ad argumenta in univ-
sum dicta, seu ad rationes probandi ac refu-
tandi referri possunt. Quare evitare liceat du-
ram Spaldingii copulationem: caeteraque,
quae probandi ac refutandi sunt (sc.
instrumenta), qua constructione id efficitur,
ut sine verbo dirigente omnis sit verborum
ambitus atque duplex duplici ellipsi durities
oriatur, quam in nostro haud posse ferri censeo.
Paulo post (§. 50) cum reliquis editionibus
Spaldingiana quoque habet: *ut magni sit*
virī, virtutes ejus non aemulatione, quod
fieri non potest, sed intellectu sequi. In qui-
bus verbis ut non curemus soni molestiam
(virī virtutes), formula ipsa illa plenior
atque insolentior probari vix posse videtur.
Atque facile quidem librarius, aut male legens,
aut male auribus attentus, induci poterat, ut
duplex poneret vir, scriptique vocabuli cum
caeteris cohaerentiam, voce magnum in
magni mutata, efficeret. Veram enim lectio-
nem simplicem ita restituendam existimo, ut
legatur: *ut magnum sit.* Sic rei ipsius

gravitas ac difficultas paucis optime declaratur.

§. 53. *Contra in Antimacho vis et gravitas, et minime vulgare eloquendi genus habet laudem. Sed quamvis ei secundas fere Grammaticorum consensus deferat; et affectibus, et jucunditate, et dispositione, et omnino arte deficitur, ut plane manifesto appareat, quanto sit aliud proximum esse, aliud secundum.*

Paucis absolvam. Secundas ab Homero partes Antimacho deferebant Grammatici. Quintilianus contra, cum arte eum defici videret, proximas tantum, quamvis remotissimas tribuebat, ita ut illum et ipse quidem primum post Homerum, sed multum Homero deteriorem esse judicaret. Hesiodus in comparisonem omnino non vocatur, sed temporis tantum ratione habita statim post Homerum a Quintiliano laudatus est. Cf. sis §. 72, 86. qui loci nulla interpretationis difficultate laborant Buttmannique, Viri eminentissimi, explicationem evertendam esse demonstrant. Praeterea illud plane, adver-

bio manifesto additum, neque eradendum est, (neutrum enim explicatione egebat,) neque in sane mutandum. Non enim opus erat intensionem quandam adjicere sententiae ipsi. Proximos et secundos mirum quantum differre, nemo poterat infitiri. Sed hoc dicere vult Quintilianus: hujus Antimachi exemplo illud discrimen vel maxime illustrari, ut tanto magis ridenda videretur Grammaticorum incuria, qui summo adjungerent, quem in longe pejoribus habere fas sit.

§. 60. *Summa in hoc vis elocutionis, cum validae, tum breves vibrantesque sententiae, plurimum sanguinis atque nervorum, adeo ut videatur quibusdam, quod quoquam minor est, materiae esse, non ingenii vitium.*

Quodsi locum tenere posset illa constructio: quod quoquam nimor est, potius scribendum fuisset: alterutro; Lyricum enim cum Lyricis, id est duobus illis, qui praeter Archilochum laudari solebant, comparari fas erat, neque cum nescio quo (quasi: mit so manchem?) conferri debebat. Sed etiam illud videatur qui-

busdam locum habere nequit. Suam enim in superioribus proposuit Quintilianus sententiam; suam idem, cum de vitiis Archilochi sermo est, addit illius accusandi rationem. Quodsi enim aliorum quorundam voluisset exponere sententiam, dixisset profecto: quod quoquam minor sit. Ipse enim laudaverat poetam; aliorum, qui vituperarent, iudicium, obliqua, quam vocant, oratione declarandum fuisset. Quare ex universa illa lectionum (quoque, quibusdam, quod quidem, quod quoquam caet.) larga farragine, ex perfunctoria librariorum opera sensim exorta, hanc equidem eruendam crediderim verisimillimam: adeo, ut videatur, quod quandoque (alias dixit in parte operis §. 63. minor est (se ipso scilicet cf. x. 1. 74.) materiae (quam male elegisset) esse, non ingenii (alioquin excellentissimi) vitium.

§. 70. *Nec nihil profecto viderunt, qui orationes, quae Charisii nomine eduntur, a Menandro scriptas putant.*

Verbum eduntur, si tempus respicias, locum habere nequit. Equidem restituen-

dum arbitror esse: feruntur, quod librarium nescio quem interpretationis causa adscripsisse putaverim, male retento ejus, quod explicaturus esset, verbi tempore. Utroque autem vocabulo ad eandem rem describendam usum esse Quintilianum, quamplurimis locis comprobari potest, v. c. V. 11. 40. IX. 4. 74. XII. 10. 55. — VII. 2. 24, X. 1. 24. et 129. cap. 7. 30.

§. 72. *Habent tamen alii quoque Comici, si cum venia legantur, quaedam, quae possis decerpere: et praecipue Philemon, qui ut pravis sui temporis judiciis Menandro saepe praelatus est, ita consensu tamen omnium meruit credi secundus.*

Spaldingius quomodo comprobare commode potuerit explicationem verbi meruit per impetavit, haud intelligo. Attamen vulgarem ejus significationem in hac verborum cohaerentia teneri non posse apparet. Et opposuit Quintil. prava priorum temporum judicia suis suaeque aetatis rectis laudabilibusque opinionibus, nec pristinis pristina confert. Haec mutatam a Spald. lectio-

nem commendare vix posse censeo.³ Accedit, quod explicari nequit, quomodo vocula esse, in plerisque codicibus obvia, irrepserit? Quare in hoc illud commate, ut in aliis alia vocabula locis similibus, verae lectionis vestigia monstrare suspicari licet. Quidni scripsisse putemus Quintilianum: Merito creditur esse secundus? Sic et Spaldingianae interpretationi mederi licuerit, et suam, quam vulgari opposuit de Philemone sententiam clarius fortiusque elocutus esse visus fuerit Quintilianus.

§. 76. *Sequitur oratorum ingens manus, ut cum decem simul Athenis aetas una tulerit. Quorum longe princeps Demosthenes, ac paene lex orandi fuit; tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam nervis intenta sunt, tam nihil otiosum, is dicendi modus, ut nec quod desit in eo, nec quod redundet invenias.*

Hunc ego locum quamquam etiam Spaldingianae sagacitati haud suspectum, medicina maxime egere crediderim. Primum enim, si vulgaris lectio retineatur, id nos offendat necesse est, quod, cum reliquae om-

nes hujus verborum ambitus particulae suum et Subjectum, quod vocatur et Praedictum habeant, in hac tantum: ita quibusdam nervis intenta sunt, ex antecedentibus repetendum fuerit: omnia. Praeterea, quamnam Demostheni, ultra caeteros omnes longe elato, laudem tribuisse videretur Quintilianus, si quibusdam certe nervis omnia intenta esse dixisset, quae ab illo dicta scriptaque exstarent? Novimus illam *δεινότητα* ab omnibus omnino et Rhetoribus et Grammaticis in Demosthene, non dico laudatam, sed admiratam oratoribusque cunctis cum gloria in exemplum propositam. Atque haec quidem ipsa, quod connexus postulat, describi debebat his, in quibus laboramus, verbis et quae Spaldingiana quidem ratione explicari defendique nequeunt. Et enim in locis iis, quos laudatos ab eo videmus, longe alia res est. At legamus: ita quaeque nervis intenta sunt, itaque et grammaticae rationi et sensui verborum optime medebimur. Quae mutatio quam sit facilis, adspectus docet.

§. 87. *Attacinus Varro in iis, per quae*

nomen est assecutus, interpret operis alieni, non spernendus quidem, verum ad augendam facultatem dicendi parum locuples.

Non omnino de facultate dicendi, quae non sufficit oratori, excolenda per hunc omnem librum sermo est, sed de firma illa facilitate (cf. §. 1.), ad quam quidem efficiendam et legendo, et dicendo, et scribendo, continua igitur diligentia optimorumque exemplorum studio, perpetuo et cum iudicio instituto, opus esse demonstravit. De eademque Quintilianum etiam heic cum praegnantia quadam locutum esse, tam superior phraseos descriptio, quam ejusdem in sequentibus repetita mentio satis docet. Quare facilitatem, ad quam augendam locuples inprimis copia requiritur, legendum existimo. Mutationem propter similitudinem facile peperit librariorum literas pingentium, neque res considerantium haud rara incuria.

§. 99. *In comoedia maxime claudicamus; — — licet Terentii scripta ad Scipionem Africanum referantur: quae tamen*

sunt in hoc genere elegantissima, et plus adhuc habitura gratiae, si intra versus trimetros stetissent.

Cave illud adhuc pro etiam accipias, ut augendae comparativi significantiae inserviat. Quod in hoc quidem scriptore tolerari non posset, quamquam apud ejusdem aetatis auctores, (ut Quintil. voce utar,) v. c. Suetonium (Tiber. 17 et 44.) ita usurpatum reperitur. Sed hoc dicere noster videtur: Terentianas comoedias propterea minus placere sui temporis hominibus, quamvis maximi facerent Comicorum sales et facetias, quoniam duriorum versuum compositionem, elegantioribus assueti, probare non possent. Quodsi vero intra versus trimetros stetisset Terentius, neque aut nimia abusus licentia, aut sermonis nondum satis expoliti duritie impeditus fuisset, futurum fuisse, ut adhuc quoque, i. e. Quintiliani aetate, plus haberent gratiae, quam quanta, etiam Horatio in epistolis (II. lib.) teste, apud posteriores, vetustatis nimium amantibus ejus opera floruisse novimus.

Cap. II. §. 6. Et cum illi, qui nullum cujusquam rei habuerunt magistrum, plu-

rima in posteros tradiderint, nobis usus aliarum rerum ad eruendas alias non proderit, sed nihil habebimus, nisi beneficii alieni?

Mutationem lectionis exoptavit Spaldingius, ut pro cuiusquam reponatur cuiusque, cuius sensum optime explicuit. At me non sola codicum auctoritas, sed ipsa, quam noster expositurus erat, sententia retinet, quo minus hanc correctionem aut necessariam esse, aut tolerari posse existimen. Utrumque enim, ut paucis dicam, ita explicandum est: cuiusquam sc. earum, quae cogitari demum possunt, etiam nondum inventae qualescunque artes; cuiusque sc. earum, quae et sunt et fuerunt. Iam videmus Quintilianum eos, qui nullo magistro, nec ulla aliqua veterum auctoritate usi, tam multa invenissent, suae aetatis hominibus opponere, qui tot optimorum exemplis ante oculos positis, tot ad progrediendum subsidiis instructi, multa maiora efficere debere et, quae jam inventa essent, emendare atque perficere posse recte videntur. Quare ut fortissime declararet, quam perversa esset ratio eorum, qui priores imitandos tantum, non superandos novaque haud

efficienda esse censi viderentur, cum praegnantia quadam, per ironiam, locutus est. Quodsi vero dixisset: cujusque rei, id simpliciter quidem reddi debuerit: omnis rei, quam demum novimus, omnium artium, quae demum inventae sunt, ita ut nulla verbis inesse vis appareret. Sin cujusquam legitur, id significare certe intelligimus: ne ullius quidem cujusdam, quae demum cogitari potest, rei, ita ut sententia cohaerentiae convenienter augeatur. Loquitur enim Quintil. de istis, quibus nihil inventum esset, temporibus, neque ita verba facere potest, tamquam ad res cognitatas respiciat, sed tamquam de ignotis exponat, quae aut fortuito, aut data opera per temporum decursum inveniri possent. Quae cum ita sint, cujusquam retinendum atque ita germanice explicandum esse judico: die durchaus in keiner, also auch nicht in der Redekunst einen Lehrer, ein Beispiel hatten, nach welchem sie sich hätten bilden können.

§. 7—8. *Nihil in poetis supra Livium Andronicum; nihil in historiis supra Pontificum annales haberemus, ratibus*

adhuc navigaretur: non esset pictura, nisi quae lineas modo extremas umbrae, quam corpora in sole fecissent, circumscriberet. Ac si omnia percenseas, nulla sit ars, qualis inventa est, nec intra initium stetit: nisi forte nostra potissimum tempora damnamus hujus infelicitatis, ut nunc demum crescat nihil.

Opponit, quod ultima verba docent, priora tempora, quibus omnes artes incrementa caperent, his novissimus, quibus —, quod ironice dictum accipi vult, — nihil jam crescere videretur; ea igitur, quae fuissent, his, quae tunc essent. In quo loco quamvis bene se haberent omnia, nisi ultima illa adjecta essent, quae, de praesenti tempore ante sermonem non fuisse declarant, et quamquam optime cohaeret percenseas et sit: tamen hic ipse conjunctivus, cum sequenti verbo stetit, per voculam nec artissime copulari vix posse videtur. Aut steterit dicendum fuerit, quod sensui male convenit, aut est, ejus nulla in codicibus vestigia reperiuntur. Sensus quidem dubius esse nequit: Testatur historia, adhuc nullam fuisse artem per-

petuo talem, qualis inventa sit, neque intra initium, i. e. intra fines ab initio scriptos stetit ultraque perfectam non esse. Cujuslibet igitur artis hanc naturam esse cerni, ut in dies augeatur, excolatur, majoremque sensim sensimque perfectionem nanciscatur. Iam igitur lectio fit, quam e codice Turicensi, praestantissimo, enotavit Spalding. mutationisque ipsa facilitas paene suadet, ut legamus, fuit, quo omnis difficultas tollitur. Neque enim judicium agitur de iis, quae hoc ipso temporis momento sunt, sed quae sunt et fuerunt, et quae ita habemus ante oculos posita, ut judicium de iis optime ferri futurisque temporibus praecepta et rationes inde peti possint. Comparetur perfectorum apud Graecos usus, quem itidem Latini habent, propterea tamen minus conspicuum, quoniam aoristorum perfectorumque significationem eadem Latini forma conjunctam exhibent. — Paulo ante (§. 7.) Spalding. pro poetis legendum esse judicat *p o e s i*, relegatque ad locum x. 1. 29. (28.), ubi, quae annotaverit respicienda sint. At nolim hic mutari, quae, loco vel obiter considerato, optime dicta esse cernuntur. Cum enim *historias*, non *historicos* ap-

pellasset, adjecit: pontificum *annales*, non autem pontifices, annalium auctores. Sed poetis opposuit Livium Andronicum, cujus opera instar omnis pristini poetarum generis esse voluit. Quare correctione, per se non contemnenda, supersedere nos posse nullus dubito.

§. 11. *Adde quod quidquid alteri simile est, necesse est minus sit eo, quod imitatur, ut umbra corpore, et imago facie, et actus historionum veris affectibus. Quod in orationibus quoque evenit.*

Miror sane, quod in formula: quod imitatur, nemo offenderit. Etenim ad quemnam illud verbum retuleris? Fortasse ad illum, qui sequitur, quem noster antea posteriore necessario esse docuit? At neque sensus, neque grammatica hoc ratio patitur. Liceat igitur reponere: imitamur, quae mutatione loco facillime medeamur. Frequentissimus enim est Quintiliani a prima ad tertiam personam transitus, quod vel modo sequentia satis declarant. Atque sic quidem universalis seu communis quaedam sententia exponitur.

§. 15. *Nec vero saltem iis, quibus ad evitanda vitia iudicii satis fuit, sufficiat imaginem virtutis effingere, et solam, ut sic dixerim, cutem, vel potius illas Epicuri figuras, quas e summis corporibus dicit effluere.*

Hand ferendum crediderim indicativum fuit, cujus sensus, (v. c. fuimus Troes,) ad hunc locum omnino quadrare nequit. Neque praesentis perfectique nota quoad sensum congruentia heic quidquam valere videtur. Receperim igitur fuerit etiam hac de causa, quod de re non vera, sed posita sermo est atque ad ea, quae vulgo non fiant, illi saltem excitandi esse judicantur, qui ad evitanda vitia satis se habere iudicii censeant.

§. 23. *Etiam hoc solet incommodi accidere eis, qui se uni alicui generi dediderunt, ut si asperitas iis placet alicujus, hanc etiam in leni ac remisso caussarum genere non exuant: si tenuitas ac nuditas, in asperis gravibusque caussis ponderi rerum parum respondeant, cum sit diversa non caussarum modo inter ipsas conditio, sed*
in

in singulis etiam causis partium; sintque alia leniter, alia aspere, alia concitate, alia remisse, alia docendi, alia movendi gratia dicenda: quorum omnium dissimilis atque diversa inter se ratio est.

Persuadere mihi nequeo, correctionem, quam duce codice inprimis Turicense Spaldingius instituit, esse probabilem. Iucunditas enim posuit pro nuditas. Primum non intelligo, quomodo fieri potuerit, ut, pro noto satis verbo et ad intelligendum facillimo, insolentius intruserint librarii, cujus sensum fortasse non intellexerant, qui per iucunditatem illud explicandum esse opinarentur. Praeterea sensus vocabuli iucunditas huic loco omnino non convenit. Videmus enim, quod ante asperitas dictum est, nunc asperas gravesque causas, lene autem ac remissum causarum genus, tennitatem ac nuditatem (affectlose, ungeschmückte Schreibart) appellari. Nuditas quid sit loca illa pleraque declarant, quae Ernestius in Lexico Technol. Lat. rhetoric. sub voce nudus congestit, beneque in oppositione locum habet, cui quidem vox iucunditas parum respondisse

cernitur. De re ipsa cf. sis Cic. orator. §. 69
 sqq. — Praeterea, ad finem enuntiati, non
 placet vocis diversa in divisa facta mu-
 tatio. Neque enim usquam ita adhiberi me-
 mini hoc participium, neque ejus cum adjecti-
 vo dissimilis conjunctio arridet, quamvis
 variationis causa, (supra enim idem jam ver-
 bum occurrit,) ita dixisse videri possit Quin-
 tilianus. Neque enim ignotum est Quintiliani
 lectoribus, id quod subinde Spaldingius quo-
 que annotavit, ejusdem verbi repetitionem
 nostro haud esse inusitatam. — Denique in
 modo sequentibus: *Itaque ne hoc quidem sua-
 serim, uni se alicui proprie, quem per omnia
 sequatur, addicere* — levissima mutatione
 sequamur restituendum esse judico. Ete-
 nim durior fuerit ellipsis, si aliquis, aut
 simile quoddam verbum adjiciendum, vel ex
 superioribus supplendum censueris, neque
 tamen certum, ad quod referri possit, Sub-
 jectum habet.

§. 27. *Illuc intendenda mens, quantum
 fuerit illis viris decoris in rebus atque perso-
 nis, quod consilium, quae dispositio, quam
 omnia, etiam quae delectationi videantur
 data, ad victoriam spectent.*

Spaldingius cum prioribus virgulam posuit post *etiam*. Sed cur anteponenda sit, ipsam sententiae rationem vocabulique etiam rectum (sc. ut anteponatur) usum satis ostendere credo. In delectando quoque id sibi propositum habeat orator necesse est; ut in rem suam perducatur auditorem victoriamque reportet. Cf. V. 12. 22.

§. 28. *Qui vero etiam propria his bona adjecerit, ut suppleat, quae deerant, circumcidat si quid redundabit, is erit, quem quaerimus, perfectus orator: quem nunc consummari potissimum oporteat, cum tanto plura exempla bene dicendi supersint, quam illis, qui adhuc summi sunt, contigerunt.*

Sermonis concinnitas postulare videtur, ut, una tantum litera mutata, deerunt legatur, nempe ut cum redundabit melius cohaereat. Neque etiam per se quidem lectio illa laudanda foret. Aut Plusquamperfecto (cf. X. 4. 2.) aut Praesente tempore opus esset. Similique ratione, quamquam subtilissima est Spaldingii conjectura, oporteat reponentis pro vulgari oportebat, quod locum tueri omnino nequit, receperim oportebit. Frequentissimus enim apud nostrum hic Fu-

turorum et pro Imperativis et pro Coniunctivis usus est, (cf. X. 3. 3, 28, 30, 31. X. 5. 22. X. 7. 1, 6, 28.) atque in hoc loco optime cum superioribus cohaeserit formaeque lectionis vulgaris maxime responderit. Cf. Cic. orator §. 3. sqq.

Cap. III. §. 4. Sed cum sit duplex quaestio, quomodo, et quae maxime scribi oporteat, jam hinc ordinem sequar.

Tueri studet Spaldingius lectionem hinc, allatis locis II. 11. 1. et III. 1. 1. in quo utroque suam habere significationem cernitur: inde ab hoc loco. Iam vel obiter considerantibus apparet, nostrum, alio dicendi argumento absoluto, ad aliud exponendum procedere. Sin lectio vulgaris retineretur hoc loco, quaeri sane posset: num usque adhuc nullum secutus sit ordinem Quintilianus, quum jam hinc sequi velit? Non dubito, quin hunc recipiendum sit, quod sententiae expositae ratione maxime confirmatur. Duplicem enim quaestionem esse ostendit: alteram quomodo scribendum sit, alteram quae maxime scribi oporteat? Iam igitur hunc ordinem, ipsis duabus illis quaestionibus quasi praescriptum, ita sequitur, ut primum

de ratione scribendi, tum etiam de scriptorum argumentis suam aperiat sententiam. Wolffius Cel. plane omisit voculam. Quod utrum consulto fecerit, nec ne, dijudicare non ausim, cum, in adnotatione huic loco adjecta, lectionem hinc repetierit. Sed persequi-
dem dici non potuit: ordinem (quasi ante praescriptum, seu nullo adversante necessarium) sequar. Hunc potius, quem sequi scilicet ipsa duplicis quaestionis diversitas suaderet.

§. 6. *Quod in certamine saliendo fieri videmus, ut conatum longius petant, et ad illud aliud, quo contenditur spatium cursu ferantur. —*

Adjecit ex codicibus illud aliud Spaldingius tuerique studet explicatione sua Wolffius Cel. Sed per se liquet illud, quo contenditur, aliud esse, neque necessariam fuisse hanc interpretationem. Adscripsisse videtur librarius nescio quis, qui rhythmici bene conformati sonoram congruentiam aut flocci penderet, aut persentiscere non posset.

§. 10. *Cito scribendo non fit, ut bene scribamus; bene scribendo fit, ut cito. Sed tum maxime, cum facultas illa contigerit, resistamus, ut provideamus, et ferocientes*

(*al. efferentes se, furentes*) equos frenis quibusdam coerceamus: quod non tam moram faciet, quam novos impetus dabit.

Primum equidem cum Spaldingio ut provideamus (sc. ne quid mali, propter nimiam scribendi celeritatem, adhaerescat scriptis nostris) retinuerim. Quod enim appellavit provideamus, de ipsa scribendi opera loquens, id per metaphoram, nostro usitatissimam (cf. X. 4. 113.), uberius explicat. Sin quis et vel ac recipere velit, rem diversam utroque vocabulo provideamus et coerceamus exprimistatuat necesse est. — Sed pro ferocientes, minus idoneum et latinum epitheton, legendum esse judico effrenatos, quod antiquae lectioni sententiarumque cohaerentiae bene respondet. Effrenos maluerim. nisi litera *t* in lectione efferentes obstaret. Cf. VIII. pr. 27. Cic. Brut. 77. 6. Nam quod sequitur: frenis quibusdam, vox eadem repetita, id bene magis, quam male dictum esse putaverim, inprimis propter verbum illud allevans, quod adjecit, quibusdam. Neque enim de re vera, sed per imaginem proposita, verba fecit. Sua enim orator quoque quasi frena habeat necesse est, qui-

bus effrenatam volubilitatem refrenare quodammodo et coercere possit. — Pergit noster: *Neque enim rursus eos, qui robur aliquod in stilo fecerint, ad infelicem calumniandi se poenam allegandos puto* At videmus his verbis transitum facere nostrum ad rem aliam, huic, quam modo exposuit, plane oppositam. Ne quis nimium sibi indulgere vellet, supra declaraverat. Jam, ne quis ad contrarium vitium, ad infelicem calumniandi se poenam (X. 7. 14.) delabatur, admonet. Quae cum ita sint vocula enim locum habere nequit. Neque enim interpretantur sequentia id, quod supra dictum est, sed, quod vel addita vox rursus demonstrat, idem ulterius poducunt. Quae autem a Spaldingio hic laudata loca sunt, ea vocabulum enim ita habent, ut proprie prorsus intelligendum sit. Quare facillima correctione reposuerim etiam, quod oppositis finibus describendis (extrema vocant,) in hoc loco maxime, ni fallor, idoneum est.

§. 11. *Sunt autem, quibus nihil sit satis; omnia mutare, omnia aliter dicere, quam occurrit, velint; increduli quidam, et de ingenio suo pessime meriti, qui dili-*

gentiam putant, facere sibi scribendi difficultatem.

Describuntur his versibus illi ipsi, qui ad infelicem calumniandi se poenam alligarunt; nihil probant, meliora semper exoptant, optima quaeque repudiant. Jam hujus rei causam esse demonstrat in ipsorum animis naturalique mentis conditione. Sunt illi ipsi, qui hoc agunt, increduli, nec fidem sibi suisque habent viribus, ideoque de se ipsi pessime meriti reperiuntur, utpote qui ad illam, quam alioquin consecuturi sint, praestantiam evehi nequeant. Opitulemur igitur loco; quidam, quod continua oratione cum sequente meriti, incredulitatis fructum describente, conjungi nequit, in quidem mutemus, quo facto optime se omnia habent. Itaque etiam illa, quam conjunctio formularum: sunt qui et quidam movet, difficultas tollitur.

§. 11. *Ut possimus autem scribere etiam plura celerius, non exercitatio modo praestabit, in qua sine dubio multum est, sed etiam ratio; si non resupini, spectantesque tectum, et cogitationem murmure agitantes, expectaverimus, quid obveniat, sed quid res poscat, quid personam deceat, quod sit tempus,*

quì judicis animus, intuiti, humano quodam modo ad scribendum accesserimus.

Quis sit humanus modus optime interpretatus est Spald. Profecto enim illa, quam superioribus verbis descripsit cogitationum agitarum ratio, hominem, ratione et sensu praeditum, dedecet. Sed exquisitius hoc dictum nimisque difficulter ex farragine lectionum, quas editores conguessere, enucleatum esse videtur. Quare accuratius introspecta omni lectionis diversitate, praesertim hac formula: quo interim animo tandem caet. non potui, quin legendum existimarem: hilari tandem animo. Hanc enim hilaritatem morositati illi ante descriptae, valdeque improbatae, optime opponi, eamque a Quintiliano quam maxime postulari, eademque in primis opus esse ei, qui bene multumque scribere velit, diffiteri non possumus. Itaque hanc correctionem, etiamsi fortasse audacior, mihi expugnari nolim. Ad finem legem praescribet, quod lectione, in aliis codicibus obvia: praestabit, quam laud injuria etiam receptam a quibusdam esse putaverim, confirmari quodammodo videtur.

§. 20. *At idem ille, qui excipit, si tar-*

dior in scribendo, aut inertior in legendo, velut offensator fuerit, inhibetur cursus, atque omnis, quae erat concepta, mentis intentio, mora et interdum iracundia excutitur.

Quod Spaldingius et Wolfius ante vocem concepta virgulam posuerunt, id factum esse videtur incuria operarum, aut scribendi vitio. Antea enim, cum sine sensu legeretur conceptae, in illo quidem loco ponendum erat. Verum nimis coacervata fuerint proxima intentionis epitheta, atque erat, sic absolute, ut dicunt, positum durius videretur. Concepta erat mentis intentio tum, cum dictare inciperet is, de quo sermo est. Mora scribentis atque iracundia, tarditate inertiaque illius excitata, calorem refrigerat impetumque animi, ad finem properantem, male retinet.

§. 25. *Demosthenes melius, qui se in locum, ex quo nulla exaudiri vox, et ex quo nihil prospici posset, recondebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Ideoque lucubrantes, silentium noctis, et clausum cubiculum, et lumen unum velut tectos maxime teneat.*

Opponit Quintilianus eos, qui ad cogitandum agrorum silvarumque amoenitates quaerendas existimarent, iis, qui ad modum Demosthenis, (cujus etiam infra §. 30 mentionem fecit,) subterranea praeferrent, ubi bene tecti atque undequaque clausi, soli operi suo indulgere possent. Improbat Quintil. utrumque morem, priorem maxime, optimasque cuilibet literarum studioso, oratori potis-

simum meditati, lucubrationes esse declarat. His enim qui utuntur, quamquam in consuetis versantur penetralibus, tamen velut tecti, velut remotissimo et vel subterraneo quodam loco absconditi esse videntur. Ita si verba intelligantur, difficultatem amplius non inesse neque mutationem necessariam crediderim.

§. 26 *Cui tamen (sc. acerrimo lucubrationis labori) non plus irrogandum est, quam quod somno supererit, haud deerit.*

Persuadere mihi nequeo, sic locuturum fuisse nostrum, si exprimere voluisset, quod eum dixisse interpretes statuunt. Opus fuerit scribere: haud, quod deerit. Sed quamnam eheu! praeterea effici videremus tautologiam, si ita verba conciliarentur! Quid? si legatur: idque haud deerit, ita ut pro inciso, quod vocant, haec formula accipiat, cuius ex praecedente syllaba et signo literae *h* facilis est restitutio. Quo dicto etiam male sedula oratorum opera vituperatur, qui vel ad finem pervenire numquam possunt, vel sibi ipsi difficultates excitant.

Cap. IV. §. 2. Nam et damnanda sunt, quae placuerant; et invenienda, quae fugerant.

Praeferre videtur Spaldingius, cum eoque Wolfius Cel. lectionem: placuerunt. Sed non amplius placent, quae ante placuerant, tum, cum emendamus, neque nos fugiunt repetita scriptione, quae ante fugerant. Singulorum ad singula verba relatio nil mutationis admittendum esse docet. Quidni postea, pro reponuntur, Coniunctivum malis?

§. 3. *Sed neque hoc contingere semper potest, praesertim oratori, cui saepius scribere ad praesentes usus necesse est: et emendatio finem habeat.* Sunt enim, qui ad omnia scripta, tamquam vitiosa, redeant, et quasi nihil fas sit rectum esse, quod primum est, melius existiment, quidquid est aliud, idque faciant, quoties librum in manus resumerunt, similes medicis etiam integra secantibus.

Priora hujus enuntiati verba ad superiora pertinent, ad eaque supplendum est ex antecedentibus: neque secretum et secessus, scilicet de quo ante sermo fuit. Alterum enim, quo in scribendo adjuvamus, hoc est, ut soli simus; alterum, ut scripta repetere iterumque percensere liceat. Iam a verbis: Et ipsa emendatio finem habeat, novam Quintil. orditur expositionem. Vetat enim etiam nimium indulgere emendationi, ne in cavillationem illam, supra jam vituperatam, in sequentibusque accuratissime descriptam incurramus. Quare ut cum argumento novo nova periodus, quam appellant, initium capiat, punctum ante et ipsa ponendum atque haec verba a superioribus separanda esse nullus dubito.

Cap. V. §. 1. *Proximum est, ut dicamus, quae praecipue scribenda sint. Hoc exuberantis quidem est operis, ut explicemus, quae prima, aut secunda, aut deinceps tractanda sint: nam id factum est etiam primo libro, quo puerorum, et secundo, quo robustiorum studiis ordinem dedimus: sed, de quo*

nunc agitur, unde copia ac facilitas maxime veniat.

Quodsi recte interpreteris vocem: exuberantis, (ut sensus sit: hoc exponere longum est,) facile intelliges, sequentem enuntiationunculam: nam id - dedimus, pro inciso habendam et pro nam ab initio jam legendum esse, quod universo sensui appositaeque voculae etiam maxime respondet. Praeterea, non est mutandum, ut Spaldingius censet: de quo, in: de eo, vel: de hoc. Ita enim singula cohaerent: ut explicemus, quae sint materiae sc. eligendae et tractandae, quae (i. e. quae res seu argumenta) prima, aut secunda, aut deinceps tractanda sint, hoc exuberantis est operis. Jam id etiam supra factum est. Sed de hoc nunc maxime exponendum erit, de quo nunc certe agitur, quodque ad hanc, de comparanda firma facilitate disputationem apprime pertinet, unde facilitas illa et copia certissime veniat. Iam enim non de iis, quae ad materiem, sed quae ad formam orationum pertinent, sermo est. Infra §. 4. Romanae pro Romana legendum videri, obiter annoto. Etenim de figuris, ad quam vocem pertinet epitheton, sermo est.

§. 13. *Nam quid interest „Cornelius, tribunus plebis, quod codicem legerit, reus sit“ quaeramus; an (sc. quaeramus,) „violeturne majestas, si magistratus cogationem suam populo ipse recitaverit?“*

Sic levissima correctione concinnitas sermonis et sententiarum connexus restituitur. Vulgaris lectio: reus sit: an quaeramus caet. in priori parte manca est.

§. 21. *Citius autem sic idoneus erit juvenis, quem praeceptor coegerit in declamando quam simillimum esse veritati, et per totas ire materias: quarum nunc facillima, ut maxime favorabilia decerpunt.*

Ita vulgo legitur. Spaldingius contra illud sic, quod cum sequente quem pessime cohaeret, expunxit. Sed quomodo irrepere potuerit haud assequor, cum neque vicinitas syllabarum, neque explicationis aliqua necessitas originem dare potuerit. Crediderim ergo reponendum pro illa particula esse *is*, quod in hoc loco suo quidem loco dicitur. Iam enim Quintil. de re, ad perfectum illum oratorem conformandum gravissima loquitur, eumque, qui hac ratione uti voluerit, caeteris, qui nimis perfunctorie exercitationibus praeviis instruantur, cum laude et gloria opponit. Cf. XII. 6. 7. Paulo inferius (§. 23.) legas necesse est: suo quidque loco ponatur cf. I. 6. 16. c. 8. 17.

Cap. VI. §. 4. Eo tamen pervenit, ut is, cui non refragetur ingenium, acri studio adjutus tantum, consequatur, ut ea etiam quae cogitarit, quaeque scripserit atque edidicerit, in dicendo fidem servent.

Quae de Subjecto verbi pervenit Spaldingius retulit, optima sunt. At minus laudaverim hanc mutationem, ex conjectura in textum, quem appellant receptam: ut *ei* tam quae cogitarit, quam quae scripserit atque edidicerit, in dicendo fidem servent. Sensus quidem optime procedit; sed faciliore, pristinaeque lectioni similiore correctione eundem enucleare licet.

Corrigamus igitur: ut aequam quae cogitarit, quaeque scripserit atque edidicerit in dicendo fidem servent. Ita paulo inferiore loco (§. 5. *Ideoque totum hoc exercitationis genus ita instituendum est, ut et digredi ex eo, et regredi in id facile possimus.* —) Spaldingius quoque, mutato tantum verbo redire in regredi, vulgarem retinet. Atque nullus dubito, quin Spaldingiana correctio prorsus comprobanda sit. Ejusque correctionis vestigia in sequenti formula: in id, quod vix latine, male profecto atque haud canore dictum puto, facile reperiuntur. At sunt vero libri manuscripti, quibus praecedens illud: ex eo, cui respondeat in id, non reperiatur. Quidni igitur emendaverimus: ut et digredi inde et regredi, (sc. eo, quod sponte intelligitur) facile possimus? Et sensus, et concinnitatis ratio hanc correctionem commendare videtur.

§. 6. *Id autem fiet memoriae viribus, ut illa, quae complexi animo sumus, fluant secura neque (non) sollicitos et respicientes, et una spe suspensos recordationis, nos (non) sinant providere: alioqui vel extemporalem temeritatem malo, quam male cohaerentem cogitationem.*

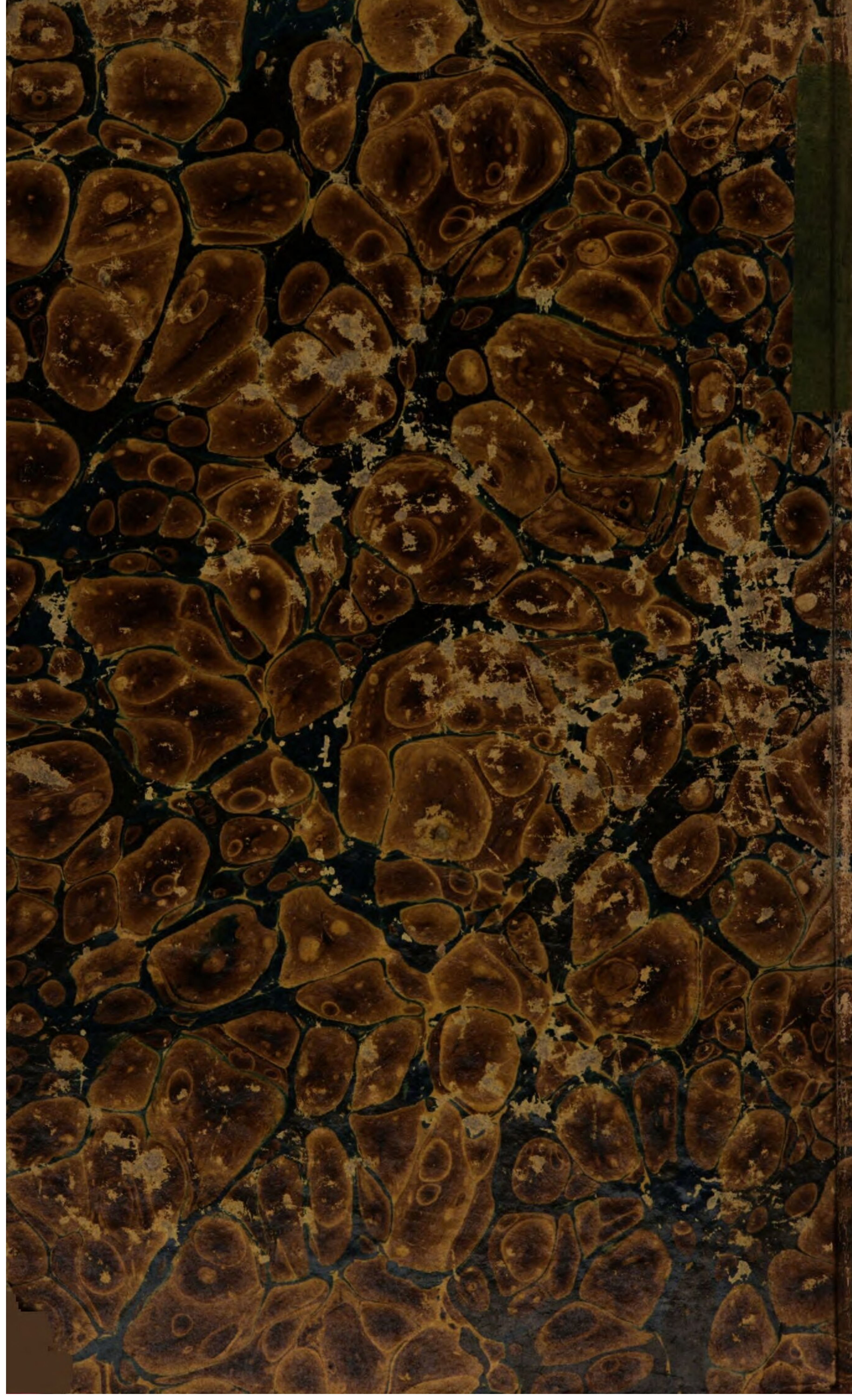
Duplex illud non, quod in editionibus, Spaldingiana quoque, vulgo locum habet, durissimum esse nemo non videt; neque novissimum fugit Quintiliani editorem. Quare, codicum auctoritatem secutus, mutationem in verbis ipsis Quintil. proponere non dubitavi. Dicta autem haec sunt ex figura, quae Litotes dicitur. Sie (die Gedanken) fließen ruhig da-

hin und entziehen uns nicht die Freyheit voraus zu blicken, indem wir etwa ängstlich werden, rückwärts schauen und einzig darauf bedacht sind die Erinnerung zu erhalten caet.

Cap. VII. §. 3. Nam saepe ea, quae opinati sumus, et contra quae scripsimus, fallunt, ac tota subito causa mutatur; atque ut gubernatori ad incursus (quosque) tempestatum, sic agenti ad varietatem caussarum ratio mutanda est.

Quae sit varietas caussarum superioribus noster satis explicui ejusque haud rara detrimenta hoc loco indicavit. At multo aptior foret metaphora, ad rem illustrandam addita, si vestigia lectionis expunctae quoque secuti, quosque ad incursus apponeremus, cujus vocabuli quae hoc loco vis sit et significantia, facile intelligitur. Cf. §. 7. Infra §. legendum esse judico: quae sint caussarum judicialium partes, quod obiter annotasse sufficiat. — At, ut scribendo tandem finem imponam, paucis monere liceat, in loco §. 7. nil mutandum esse, ut intelligentiae succurramus, nisi pro expletis, expositis reponere velis, collatis locis X. 7. 12. 15 — 16. I. 4. 4. II. 1. 9. Horat. Ep. ad. Pisones 12 — 45. Postremo facilitatem, pro felicitatem (§. 19) restituendum esse tam apertum facit sententiae ratio et connexus, ut uberiore expositione opus non esse videatur. Atqui hic terminus esto. —

Genßler, Wilhelm August Friedrich,

Analectorum ad editionum M. Fabii Quintiliani Spaldingianam specimen
observationes ad librum X. continens ; Festschrift des Gymnasiums
Casimirianum zu Coburg

Coburgum 1822

A.lat.b. 1542 p

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10246252-6